

uitgeroepen: Hij is veracht, en wij hebben hem niet geschikt. En van den Tabor na de verheerlijking afdalende, had Jesus zelf 't aan zijn jongeren betrukt: „Het zal geschieden, gelijk het geschreven is van den Zoon des Menschen, dat hij veel lijden zal, en veracht worden“ (Marc. 9 : 12).

Aan verachting ten prooi zijn, is heel iets anders dan zich vernedern. Wie als mensch zich onder menschen vernedert, bedoelt daarmee van de hoogste plaats in de wereld af te zien, en aan het innemen van een lagere plaats lust te hebben. Vernedering in desen zin slaat op de maatschappelijke positie die men bekleedt. In het maatschappelijke staat de koning het hoogste, de slaaf het laagste, en Jesus koos de laagste plaats. Ze hebben mij gemad, ze zullen u smaden. Zoo sprak hij in profetische aandrift, en nog steeds wordt zijn profetie vervuld.

Dr. A. K.

PRO REGE

DOOR

Dr. A. KUYPER.

Van dit premiewerk voor abonnees op „De Heraut“ is thans deel III verzonden aan de intekenaren, die het voor dit deel verschuldigde bedrag voldeden, zoodat dezen nu het complete werk in hun bezit hebben.

De intekenaren die een stel van drie losse banden bestelden, ontvangen dat gelijk met het Derde deel.

Intekenaren, die losse banden wenschen te ontvangen, maar se nog niet bestelden, wordt verzocht ten spoedigste hun verlangen kenbaar te maken, met bijvoeging van bedrag. Verkrijgbaar zijn linnen banden en banden met lederen rug en hoeken. Een stel van 3 losse linnen banden kost /1,80, een stel van 3 losse half-lederen banden /3,30.

Met het inbinden van ingesaaide deelen kunnen wij ons niet belasten.

Adm. DE HERAUT.

8 Maart 1912.

Amsterdam, 8 Maart 1912.

De heer Willem Goeters, privaatschool in de Theologie aan de Universiteit te Halle a. S., die reeds menige keer is geweest voor onze Nederlandsche Kerkgeschiedenis uit Duitsche archieven aan het licht bracht, heeft thans een zeer omvangrijke studie ons geschonken over: *Die Vorbereitung des Pietismus in der reformierten Kirche der Niederlande bis zur Labadistischen Krise, 1670*, waarin hij het tijdvak na de Dordtsche Synode behandelt en wel bepaaldelijk het streven van Voetius en zijn kring om tot een „nader reformatie“ van de Kerk en haar zedelijk en geestelijk leven te komen.

Het schijnt, dat dit tijdvak onzer geschiedenis in Duitsland vooral de aandacht trekt. Reeds twee Duitsche geleerden van naam H. Hepe en A. Ritschl hadden, bijna tegelijkertijd, een *Geschiede des Pietismus in der reformierten Kirche* het licht doen zien, waarin hoofdzakelijk het zoogenaamde Pietisme ook in onze Nederlandsche Kerk behandeld werd. Toch waren deze beide studiewerken, in 1879 en 1880 verschenen, hoevel uitnemendse ze ook boden, thans reeds eenigermate verouderd en kon ook niet gezegd, dat de schrijvers zich voldoende op de hoogte hadden gesteld van de rijke literatuur, die over dit onderwerp in de 17e eeuw verschenen was. De nieuwe studie, die de heer Goeters van het onderwerp gemaakt heeft, waarbij hij zich uitsluitend tot Nederland beperkte, overtreft door grondigheid en degelijkheid dan ook verre zijn beide voorgangers. Ze dwingt bewondering en eerbied af voor een geleerde, die hoevel een vreemdeling in ons land en onze geschiedenis, zich zoo volkomen op de hoogte wist te stellen van deze belangrijke episode en daarover zooveel nieuw licht wist te verspreiden, waarmede elke minnaar onzer vaderlandsche kerkgeschiedenis winst kan doen.

Dat de heer Goeters, evenals Hepe en Ritschl, van *Pietismus* spreken blijft, achten we onjuist, want de naam *Pietisme* heeft nu eenmaal in de geschiedenis een zeer bepaalde betekenis gekregen en is verbonden aan een geestelijke beweging in Duitsland, die, al mag ze op sommige punten zekere overeenkomst vertoonen met het streven der Hollandsche puriteinen, toch in beginsel te zeer daarvan verschilt, dan dat beide over één kam kunnen worden geschoren. Het kan niet anders dan verwarrend werken, wanneer men dien uitheemschen naam op onze puriteinen toepast. Maar al mag de titel van zijn werk daardoor minder juist zijn, de heer Goeters toont toch in zijn werk zelf, dat hij veel beter dan Hepe en Ritschl begrepen heeft, wat het eigenaardige karakter en doel van deze Hollandsche beweging is geweest, en gewoonlijk geeft hij dan ook aan deze beweging den alleen juiststen naam van *religieus-kirchliche Reformbestrebung*, waaruit reeds blijken kan, hoe weinig deze beweging met het Pietisme te maken heeft, want het Pietisme heeft over een kerkelijke reformatie al zeer weinig gevoeld. Wat hier misleidend werkte, was dat Voetius en de zijnen in navolging van de Engelsche puriteinen vooral nadruk legden op de practis pietatis, de practis der Godsaligheid, en de klank van dat woord *pietas* aan het Duitsche pietisme deken deed. Meer dan overeenkomst in het gebruik van dat woord *pietas* was echter niet, want wat Voetius en de zijnen onder de practis der godsaligheid verstanden, was geheel wat anders, dan het op Lutherschen bodem opgekomen Pietisme. De term door Voetius en de zijnen zelf gekozen, het aandringen op een „nader

reformatie der Kerk“, drukt dan ook veel juistler hun streven uit.

De heer Goeters heeft zijn werk in twee deelen verdeeld; het eerste deel handelt over *Die Entwicklung der kirchlichen Reformbestrebungen bis 1666* en teekent eerst het ontstaan van deze reformatorische beweging onder de Nederlandsche Calvinisten; daarna hoe deze reformatorische partij zich in ons land heeft uitgebreid en Voetius als haar leider heeft gekregen; vervolgens in welke verhouding het Engelsche puritanisme staat tot het Nederlandsche Calvinisme; in een volgend hoofdstuk welke religieuze bewegingen in dienzelvend tijd gevonden werden bij de andere kerken, Remonstranten, Lutherschen, Mennonieten en Collegianten; terwijl daarna zeer uitvoerig geschiedt wordt, wat de theologische eigenaardigheid was van deze reformatorische beweging, en in een slothoofdstuk korter wordt behandeld de strijd, dien deze reformatorische partij gevoerd heeft tegen Cartesius, Coccejus en Maresius. Het tweede deel behandelt dan de Labadistische crisis van 1666 tot 1670.

Op de vele vraagstukken, die de heer Goeters hier aan de orde heeft gesteld, uitvoerig in te gaan, gedooft noch de aard van ons blad noch de plaatsruimte. We moeten ons daarom beperken tot een kort overzicht van den inhoud en een warme aanbeveling van het werk, dat verdient in de handen van al onze predikanten te komen. Want niet alleen geeft de heer Goeters een zeer goed overzicht van dit tijdvak onzer geschiedenis en brengt hij uit weinig bekende werken en archieven een schat van bijzonderheden aan den dag, maar hij heeft met groote helderheid en scherpte van blik ook de verschillende stroomingen in ons kerkelijk leven weten te onderscheiden en daardoor metterdaad een verrassend en nieuw licht doen vallen op de verhouding van de Gereformeerde leiders van die dagen. Hierbij komt, dat de manne, wier arbeid en streven hier geteekend wordt, zoals Voetius, Amesius, de Teulnick, Lodenstein, à Brakel, Saldenus enz. nog altoos bij ons Gereformeerde volk in hooge achtung staan en hunne geschriften, voor zoover ze in 't Hollandsch geschreven of vertaald zijn, gaarne worden gelezen, en dit boek als uitstekende handleiding dienst kan doen, om de eigenaardige geestesrichting dezer mannen beter te doen kennen. En wat zeker niet de geringste aanbeveling is, de heer Goeters voelt blijkbaar groote sympathie voor het Nederlandsche Calvinisme en prijst vooral de zedelijke kracht, die van het Calvinisme is uitgegaan.

Voor al dit laatste opzicht is dit werk van een vreemddelek zeker beschamend voor onze Nederlandsche Theologen, die gewoonlijk over Voetius en de zijnen zeer slecht te spreken zijn. De heer Goeters is zeker niet blind voor de gebreken, die Voetius aanleefden, maar er spreekt uit zijn werk toch een bewondering en eerbied voor den Voetiaanschen kring, die het Calvinistisch hart goed doet.

Aan de Ledsche Theologen moet de lof worden toegekend, dat ze met onverdroten ijver zich gewijd hebben aan hun nieuwe vrucht van jarenlange studie de overzetting van het Oude Testament gereed, of Prof. Dr. H. Oort gaf thans in het licht het Nieuwe Testament, op nieuw uit den grondtekst overzetzend en van inleidingen en aantekeningen voorzien. De moderne bijbelvertaling is daarmee voltooid.

Da. Lindeboom, van Gorkum, heeft in het Gereformeerde Tijdschrift van Februari 1912 deze nieuwe vertaling van het Nieuwe Testament aan een zeer zakelijke critiek onderworpen, waarop we gaarne ook in ons blad de aandacht vestigen. Hij brengt hulde aan de werkkraacht en volharding van Prof. Oort, die op zijn hoogen leeftijd zulk een reuzenarbeid ondernemen durfde, en aan de wetenschappelijke vaardigheid en onvermoeide toewijding, waarvan dit werk getuigt. Maar hij toont tevens aan, hoe deze nieuwe vertaling van het Nieuwe Testament, evenals die van het Oude, niets anders is en bedoelt dan om het moderne standpunt omtrent de Schrift te propanderen. Hoe weinig er onder de handen der moderne critici van het Nieuwe Testament overblijft, blijkt uit de „inleidingen“, waaruit Ds. Lindeboom de volgende citaten geeft:

Zoomin als het O. T. is ook het N. v. Prof. Oort het Woord Gods. In het N. T. ziet hij niet anders dan een bundel geschriften, „die de veelsortige stroomingen van het Christendom der eerste twee eeuwen“ weerspiegelen, en „in zijn geheel een beeld van het Christendom van het midden der tweede eeuw“ geeft. De wereld, waarin het N. T. ons verplaatst, is voor hem „een wereld, waarin veel verwarren heerscht. Een groot aantal godsdienstige meeningen en voorstellingen, meestal bij elkander passend, soms echter met elkaar strijdend, zelfs aantrekkelijk, eenige ons koud latend, vele min of meer aanstootelijk, gaan dan onzen geest voorbij.“ Toch wordt wie zich de inspanning getroost, het N. T. goed te verstaan, z. i. „rijkelijk beloond; hij aanschouwt beelden van zedelijke voortreffelijkheid en vurig geloof, die onvergetelijk zijn; hij vernemst woorden waarvan de weerga nooit was gehoord, die een teedere woorden, openbaringen van een zeer rein en innig gemoedsleven.“

De Evangelien zijn „het kostelijkste gedeelte van het N. T.“, maar „niet betrouwbaar. De evangelisten gingen heel vrij te werk met de overgeleverde stof en waren lichtvaardig in het oververtellen. „Wat de Evangelien, indien zij daaruit Jesus en zijne omgeving willen leeren kennen, het meest onbetrouwbaar maakt, is de vrijmoedigheid waarmede men oordijds zijn denkbeelden aan een groot man toeschreef.“ De schrijvers „schroomden niet Jesus onderwijzen te laten geven in alden waarin zij aanhangers van volgende tijden belangstelden, hem zelfs vraagstukken te laten uitmaken die in zijne dagen nog niet aan de orde waren; zoals men

hem ook toespeelingen in den mond legde op feiten, die eerst lang na zijn dood hadden plaats gehad.“ Toch zijn voor de kennis van den oorsprong des Christendoms de Evangelien „nagenoeg de eenige bronnen.“ „Omtrent de levensgeschiedenis van Jesus staat weinig vast.“ Tot dit weinige behoort dan, dat hij, de „zoon van Maria en Josef, den timmerman, te Nazaret geboren“ werd. Meer is bekend van „hetgeen hij op goede gronden mogen houden voor de kern zijner prediking“. De vormen echter, waarin zijne denkbeelden gekleed zijn, komen voor rekening der evangelisten; dese „kunnen er blijkbaar dikwijls niet bij; zij miskennen den zin der woorden, verwakken se menigmaal door het verband waarin zij se plaatsen, en door hetgeen zij er aan toevoegen.“

Voor den hoogleraar is geen enkel der evangelien van den man, wiens naam het draagt, evenmin als z. i. het boek der Handelingen van Lucas kan zijn. Dit laatste is ook al „seer onbetrouwbaar, niet alleen in het verhalen van wat Paulus heeft gedaan en ondervonden, maar wat erger is, in het weergeven zijner denkbeelden.“ Van de Brieven, die op naam van dezen apostel staan, zijn alleen echt: Galaten, 1 en 2 Korinthe, Filippensen, 1 en 2 Thessalonicensen en Filémon. „Tegen den Paulinischen oorsprong der overige zijn te ernstige berwaren dan dat men dien kan aannemen.“

Na voorts ook uit de aantekeningen bij den tekst gemaakt, verschillende proeven van deze moderne critiek te hebben meegedeeld, gaat Ds. Lindeboom aldus voort:

Zooel uit de inleidingen als uit de aantekeningen blijkt, gelijk men ziet, dat Prof. Oort ten opzichte van de historische critiek tot het uiterste gaat. Alle conservatisme is hem vreemd. Een enkele maal moge 't woord „waarschijnlijk“ wijzen op eenige reserve, in den regel zijn zijne uitspraken even stellig als beslist. De hoogleraar wéét het, en niets staat hem in den weg om „met voldoende zekerheid de leeken te kunnen voorlichten.“

Het kan niet anders of zelfs in vrijzinnigen kring zal de sympathie, waarmede deze arbeid ontvangen wordt, niet onverdeeld zijn. Prof. Meyboom, die in zijne geciteerde voorrede wees op „de verdeeldheid ten aanzien van de resultaten, vooral op het gebied der Evangelien-critiek en op dat der Paulinische brieven“, sprak ongeveer ter zelfder tijd in *de Hervorming* (1) als zijn meening uit: „Alterwege staat alles op losse schroeven“. Naar Harnack, dien ook Bakels erkent als „de grootste autoriteit op dit gebied“, begint hier te lande velen te luisteren. Gelijk bekend is, wil dese Berlijnsche hoogleraar, dat men op N. T. gebied meer met de traditie zal rekenen, en houdt hij zelf nagenoeg alle N. T. boeken voor echt. Wel heeft nog pas Prof. Eerdmans de orthodoxen gewaarschuldigd, in Harnacks inzichten „geen terugred“ te zien, die het conservatisme reden tot juchelen zou geven, aangezien „de teruggetreden critiek der orthodoxie het recht verstand van de H. Schrift bewijst“, maar dese waarschuwing lijkt wonderveel op een poging, om den terugtocht eenigzins eervol te dekken.

In een overigens waardeerende aankondiging van Prof. Oort's werk (2) stelt de moderne predikant Dykema met betrekking tot diens inleidingen en aantekeningen de vraag: „Zijn dese nu betrouwbaar? Kan men er zich veilig op verlaten?“ en beantwoordt die aldus: „A'leerest zij geconstateerd, dat er ten opzichte van de Nieuw-Testamentische problemen nog volstrekt geen eenstemmigheid is, en dat er bij name over den oorsprong van 't Christendom nog veel gestreden wordt“. Voorts deed Prof. Oort een goed werk door zich in de verschillende strijdpunten partij te stellen en met de vaardigheid van een Alexander ergere dan Gordiaansche knopen door te hakken“. Eindelijk, „zijne vertaling sal binnen niet al te langen tijd om een opvolger roepen“, maar intusschen geeft zij wat tot op desen als nieuw licht ontstoken werd.“

In vele bewoordingen wordt Oort's werk hier (steeds) verouderd verklaard, eer het nog compleet is verschenen. Het ligt buiten het bestek van een recensie-artikel, dese kritische opvattingen te bestrijden. We vermelden se alleen, om het karakteristieke van dese nieuwe vertaling te doen nitkomen. Zij, die de historische critiek aanvaardden, erkennen trouwens reeds zelf, dat het onbevooroordeeld-zijn van hare beoefenaars maar schijnbaar is. Merkwaaardig is de uitspraak van Ds. Dykema, dat men ook in een sulver wetenschappelijk bedoeld werk, naar 't woord van Goethe, wel eijdelheid, maar geen onpartijdigheid van een mensch eischen kan. Dat van moderne, en ook van ethische zijde de Schrift wordt verworpen als het Woord Gods, vindt niet zijn oorszaak in de resultaten der historische critiek, maar steeds meer algemeen en openhartig wordt erkend, dat te dien opzichte de grootst mogelijke onzekerheid heerscht, maar in hun standpunt en beginsel.

Het is niet anders: Prof. Oort gebruikt de inleidingen en aantekeningen van zijn werk om hypothesen te populiseren, geliefkoosde hypothesen ongetwijfeld, maar toch niet meer dan „hypothesen, welke door den een na den ander zijner geestverwanten worden losgelaten. Ik herinner hier aan wat Agnotos in het moderne *Theologisch Tijdschrift* schreef (3), omtrent de wonderverhalen in O. en N. T., die hij zelf niet geloofte: „... de historische critiek, zoals het oud-modernisme zich die denkt, verwerpt sulke verhalen als historische, niet op grond van de documenten, maar omdat men niet aan wonderen geloofde. Geloofde men daaraan wel, dan zou men op grond der documenten willen aannemen, wat men nu beweert te verwerpen op grond der documenten... Ieder, die aannemt, dat nu in de tegenwoordige wereld bovenaan, terwijl ingrijpen plaats heeft, en dus leeft in de wereldbeschouwing van de Bijbelschrijvers, zal op grond *sijner* historische waardeering als feit aanvaard, wat een ander krachtens *sijne* historische critiek als feit verwerpt. Dat men dit vroeger niet juist inszag en waande de documenten geheel „onbevooroordeeld“ te kunnen naderen, is geheel buiten kijf.“

Is een krasser veroordeling van Prof. Oort's oud-moderne standpunt denkbaar?

Ten slotte wijst Ds. Lindeboom er op, hoe ook de vertaling zelf wel op menige plaats den grondtekst juist weergeeft, maar daarentegen mist de eigenaardige wijding, die onze Statenoverzetting heeft. Soms, zegt

hij, vraagt men zich af, of de vertaling met opzet zoo is gesteld, dat het gewijd karakter, dat de goddelijke schoonheid van het Nieuwe Testament teloor moest gaan. En de voorbeelden, die hij hiervoor geeft, zijn metterdaad afdoevend. Zelfs de moderne predikant Dijkema erkende, dat deze nieuwe vertaling „haast banaal“ klinkt en de Statenvertaling heel wat plechtiger, voornamer en stichtelijker het Nieuwe Testament weergeeft dan Prof. Oort dat doet.

Toch neemt deze critiek op den arbeid van Prof. Oort, die volkomen juist is, niet weg, dat ook deze arbeid van moderne zijde voor ons beschamend is. Ds. Lindeboom wijst hierop terecht:

In de tweede plaats komt het tot ons met een ernstige aanklacht, die ons beschamen moet. Waar zijn de Schriftgelooftige geleerden in ons vaderland, die sooveel tijd en kracht geven aan de bestudeering der H. Schrift als van moderne zijde geschiedt? Neen, men mag niet voorbijgaan dat voor modernen de moeilijkheden, aan een nieuwe bijbelvertaling verbonden, lang zoo groot niet zijn als voor ons. Hun bijbelbeschouwing brengt dit mee. Het is voor hen slechts een kwestie van wetenschappelijke krachten en financiële middelen. Wij echter staan bovendien voor de groote albeheerschende vraag: wie zal dit werk ter hand nemen? Kan het, bij de versplintering die het Gereformerd kerkelijk leven onzer dagen geeft te aanschouwen, evenals in de 17de eeuw uitgaan van een Synode? En zoo niet, welke weg moet dan hertoes worden ingeslagen?

Al geven we echter grif toe, dat wij hier staan voor een zeer ernstig te waar, daarmee kan toch niet worden verontschuldigd, dat er onzekerheid op dit gebied zoo goed als niets wordt gedaan. Stel, het genoemde beswaar vond binnen korten tijd gereede oplossing, dan zou 't nog zeer te vraag zijn, of het ontbreken van genoegzamen exegetischen voor-arbeid niet een groote hinderpaal blijken zou.

Zal er van een nieuwe overzetting der H. Schrift ooit iets komen, dan hebben we mannen noodig vol des geloofs en des H. Geestes, wetenschappelijk duchtig toegerust, die niet wachten tot het plan zijn beslag heeft gekregen, maar terstond de hand aan den ploeg slaan, en zich tot nauwkeurige exegetische voor-studie zetten. Er moet voorbereidend worden gearbeid, in de richting, die na korter of langer tijd tot een nieuwe vertaling zal kunnen leiden.

De Nationale Christen-Onderofficieren-Vereniging zond ons het volgende ter plaatsing:

In den dienst.

Aan de lotelingen van de lichte van 1912, die in de maand Maart onder de wapenen moeten komen.

De tijd nadert, dat ge geroepen wordt u te oefnen in den krijgdiens.

Wat tot nu toe van het militaire leven geboord werd, was niet aannemend te noemen.

Mogen wij u een goeden raad geven? Laet u toch niet afschrikken door de geruchten, die onder ons volk de ronde doen over allerlei verschrikkelijke en ruwheid, waaraan ge zoudt moeten meedoen, of ... de spot en verachting van kameraden op den hals halen.

Die voorstelling is onjuist. De tijd van het gooien naar een bidder met sweetjes spek, maneketels, modelschoenen en andere projectielen, is gelukkig reeds lang voorbij.

Het kasernaleven is ... zoodals de miliciens dat zelf maken. De enkele vrijwilliger, die er is, in verrijking van het groot aantal militieplichtigen, (soo goed als zonder uitzondering jonger in jaren dan de miliciens) kunnen zeer weinig invloed op den toon van het onderlinge verkeer uitoefenen.

Laet niemand uwer zich zijn opvoeding schamen, noch schande aandoen.

Leef in de kaserne zoodals ge dat thuis gewoont waart.

Wij geven u de verzekering, dat het door alle superieuren op prijs gesteld wordt.

Begin, vanaf het eerste oogenblik, dat ge in de kaserne komt, uit uw wandel te laten zien, wie ge zijt en welk beginsel ge zijt toegedaan. Met bescheidenheid, maar toch ook sonder bloeheid.

Laet nooit het gebed na. Ge zult ondervinden, dat dit uw krachtigste wapen is. Leest regelmatig op geschikte tijdstippen in uw Bijbel; vader of moeder zullen zeker niet vergeten, dit boek u mede te geven.

Het is wel mogelijk, dat ge eens een schimpwoord of een minachtend lachje van een uwer kameraden zult hooren of zien, maar wat deert u dat? Zullen wij, die de eere van Christus dragen, ons onttrekken aan zijne smaden?

Behandel sulke personen steeds met voorkomendheid, maar ook, bidt voor desulken. Zij missen nog znoevel.

Gaat ter kerke uwer gezindte, verzinkt het catechetisch onderricht niet en bezoek trouw het Tehuis voor Militairen. Dit zijn met het gebed en het onderzoek van Gods Woord de middelen, door God zelf gegeven u tot steun en sterkte in de omgeving waar ge u in geplaatst zijt.

In ieder garnizoen vindt ge enkele onderofficieren, die gaarne bereid zijn u van dienst te zijn, wanneer ge vreemd zijt, hulp of inlichtingen noodig hebt.

Klopt gerust bij dese onderofficieren aan, se zullen u niet wegdenden, maar helpen.

In ieder garnizoen is een afdeling of correspondent onder vereeniging, die door verspreiding van *Onze Gids* u tegemoet treedt.

In *Onze Gids* vindt ge alles wat ge noodig kunt hebben voor uw garnizoensplaats.

Mogen we hieeraan nog toevoegen, wat Ds. Schouten in de *Geldersche Kerkbode* naar aanleiding van dit schrijven opmerkt en dat metterdaad ten volle de aandacht van onze Gereformeerde ouders verdient:

tigd en Gewoonlijk nog kom Indien d bericht geling va hem ten Gebeurt bij zijn verzaak, moeie o te bren door de den moed Dit al indien hij konst. V en kerke held vest zaak van

Van b dat we onlangs a predikant richting gemeld, eeniging gerekend Gaarne echter n werd n Wijngaar „Het zegt de gelegenhe te hooren behoefden orthodoxe de ethisc reformeer

Voo In hartel ette rede. Kerk te W / 2 50; van Kerk B te

Koortijh

J. J. Ks Groningen, toepasseljk Heeren. T U. M. 1912

De geschi dien Ds. K. GULDENARM predikant, De herinner toon ook in nog in de meerde pred nog zoo s hooren heb FRIESLAND jaar, de D 'n 200 gro waardeering generatie vs Hervormde wel aan dit Het zijn d Friesche v hebben be die hebben) Zij waren i meerde wa ik daarom. hún tijd so dat het op meest nitio gekomen is.

Trouw sa J. J. KNAP, evenals in gedaan „n bu Die Cate herinner ik)

Te IJLST, vader van v GRONINGEN e behoorden i stichtelijke achte mij groote appar tot mijn cat 'n plaats te wijlen KNAP.

E VOET, dan ook zoo fabrikage vs nog niet. i leerredpen een omleg - VINKER'S LIM NEDERLANDS schen tekst, rusting, maar met KNAP, wege den te dat dese me als ik oolt v

Catechismen maar weer v den Holland tinschen tek stechte wij insicht in de En op den i rechrtinginne

Dan, om bundel van komen. Ala was, heb ik enklen drup dat ik beree zoo blijken, lang niet ve

Met dit eigenaardig De flesch al lastig te ha onsvner, ma Maar, laat seggen in d die ik ontb thaus versch onafsienbare chismus beha

En op den i rechrtinginne

Dan, om bundel van komen. Ala was, heb ik enklen drup dat ik beree zoo blijken, lang niet ve

Met dit eigenaardig De flesch al lastig te ha onsvner, ma Maar, laat seggen in d die ik ontb thaus versch onafsienbare chismus beha

En op den i rechrtinginne

Dan, om bundel van komen. Ala was, heb ik enklen drup dat ik beree zoo blijken, lang niet ve

Met dit eigenaardig De flesch al lastig te ha onsvner, ma Maar, laat seggen in d die ik ontb thaus versch onafsienbare chismus beha

En op den i rechrtinginne

Dan, om bundel van komen. Ala was, heb ik enklen drup dat ik beree zoo blijken, lang niet ve

Met dit eigenaardig De flesch al lastig te ha onsvner, ma Maar, laat seggen in d die ik ontb thaus versch onafsienbare chismus beha

En op den i rechrtinginne

Dan, om bundel van komen. Ala was, heb ik enklen drup dat ik beree zoo blijken, lang niet ve

Met dit eigenaardig De flesch al lastig te ha onsvner, ma Maar, laat seggen in d die ik ontb thaus versch onafsienbare chismus beha